

musa irigylésreméltó. A könyv — függelékben — a frigiditás szociológiájával is foglalkozik. Megállapítja, hogy a mai férfi-jogu vagy férfi-előjogu társadalomban „a mai nő a *férfi fantáziájának terméke*“. A mai férfi — a civilizáció tipusáról van mindig szó — „nemi ösztöne ketté hasadt égi és földi szerelemre.“ A mai nemi ideológia két élesen szembenálló erotikus életformát ismer el, mi több tenyészt ki a családban; az anya Madonna eszményét, s a csak nemi lény, az objektummá alacsonyított prostituált példáját.

E kétféle női típust a társadalom intézményesen is rendszeresítette az aszkétikus családi élet és a prostitúció formájában. Ennek megfelelően „a férj felesége frigiditását természetesnek tartja...“ S hogy a nő elnyerje a férfi tetszését, le mond nemi gyönyöréről. Lehet, sőt bizonyos, hogy vannak ilyen szélsőséges esetek, de mint tipikus helyzetek, ezt a beállítást tulhajtottnak tartom. „A nő — mondja a szerző — társadalmunkban annyira függő szerepre kárhoztatott, hogy nagy részük elfogadja az uralkodó férfirend kívánalmát. (A nemi érzéketlenséget). „Aki pedig nem fogadja el, s fellázad ellene, éppen ezáltal válik frigidé. Női társadalmi szerepével együtt az erotikusat is elveti, a *noncooperation* harcmódját választja.“ A társadalmi harc és a frigiditás a nő tiltakozásának csak *egyik* módja. Az európai individualista kultúra, a kereszténység, mely a nőnek is önálló lelket adott, elítéli nemiségét. „A *frigiditás eredete ott kezdődik, ahol az egyéni lélek*“. Időbeli jelentkezése egybeszik öntudatra ébredésével, — véli a szerző. Ezek a megállapítások meglepők és részben nyilván helytállóak is, kivált ami a kereszténység aszkézisét illeti a testiség jogainak elfojtásában; de a szerző apodiktikus fogalmazásában nem tudjuk magunkévá tenni. A frigiditás *nincs* kötve a nő társadalmi öntudatra ébredéséhez. Évekkel ezelőtt a szexuálreform világtörvényszusán hallhattuk egy a lappok földjén élő szexuológiával foglalkozó kutató beszámolóját, hogy a lapp nők tulnyomó része frigid; ez valósággal a normáltípus... A szerző szerint „a nő erotikus gyönyörmeztadadásának végső oka az uralkodó férfi nem pszichológiájában, még tovább: az azt meghatározó társadalmi szerkeztben rejlik“. Ezek a szavak tul a megállapításon, a társadalmi változás szükségére mutatnak, amelyben megszűnnek a nő emberi és erotikus egyéniségét lefojtó természetellenes gátlások. És ebben a távlatban korszakunk történései a földkerekség egyhatodán e vonatkozásban is változást kell, hogy jelentsenek.

Kulcsár István könyve komoly, lelkiismeretes, elmélyedt munka, amely a szexuológus számára is gyarapodást jelent. (*Neufeld Béla*)

EGY SZLOVÁK EÖTVÖS JÓZSEF-MONOGRÁFIA. Egy komoly, tekintélyes külsejű 250 oldalas munkáról van szó, az első Eötvös-tanulmányról, mely szláv nyelven jelenik meg. A könyv írója: *Alzbeta Göllnerová*, a pozsonyi áll. magyar reálgimnázium tanárnője, akiről az a hír járja, hogy a Bujnák Pál dr. halála óta csak helyettesítéssel ellátott magyar katedrát fogja megkapni a pozsonyi Komensky-egyetemen. A mű egyébként Göllnerová első nagyobb önálló munkája. A fiatal szlovák irodalomtörténész eddig csak Mikszáth szlovák regényhőseiről irt egy kisebb s kissé egyoldalú szempontú tanulmányt, viszont a szlovák, illetve a csehszlovák történettudományban Göllnerovát egy nagyobb értekezéssel tartják számon, melyet néhány évvel ezelőtt Beszfercebánya és Középszlovenszko reformációjáról irt. Göllnerová azonkívül ismeretes néhány magyar szépirodalmi mű cseh és szlovák fordításáról. Lefordította csehre (*Jarmila Zikmundová*-val együtt) Szabó Dezső hatalmas regény-pamflett-

jét, a Segítségét; szlovákra pedig Móricz Sáraranyát, Kosztolányi Dezső: Néro, a véres költő című regényét és Szabó Dezső kitűnő novelláját: a Don Kisott penitencián címűt. Most megjelent Eötvös-monográfiáját a pozsonyi egyetem bölcsészeti fakultása adta ki hivatalos kiadványai sorozatában. Ez az első eset nemcsak Pozsonyban és Szlovénzkón, hanem általában a csehszlovák tudományosság terén, hogy egy magyar szellemi jelenségről könyvnyi terjedelmű munkát adnak ki. S pláne olyan munkát, melynek nincs közvetlen politikai jelentősége. A cseh olvasó ugyanis máig fölöttébb csonkán ismeri a magyar szellemiséget. Jellegzetes az is, hogy a leghaladóbb polgári napilap, a *Lidové Noviny* nevezetes karácsonyi könyvankétfjén az elmúlt év legjobb tíz könyveinek sorába a kilencedik helyre magyar könyv került. De nem kell nagyon örülni: a „Halászó macska uccája“ ez a magyar könyv. Ujabban ugyan megjelent néhány könyv, cikk és tanulmány, melyet Prágában adtak ki s melyek a cseh olvasó hiányos magyarságtudományát vannak hivatva pótolni, de ezekben sincs nagy köszönet. Még a komoly és rangos történettudományi munka, mint amilyen *Josef Macurek* műve is, alig nyújt a magyarság politikai szerepének taglalásán túl valami tájékoztatást a magyar műveltségről. A megismerés és megmutatkozás ingere a két szomszéd szellemiség között még soká fog emelkedni. Egy-egy cseh napilap részletesebb, komolyabb beszámolóiból veszi észre ma a cseh értelmiség a magyar szellemi élet nagy erőfeszítéseit. Göllnerová könyve azonban új csapáson halad. Már az előszóban értesülünk erről, amikor a szerző megállapítja, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség létezése kötelezi a csehszlovákokat, hogy helyesen lássák és tárgyilagosan értékeljék a magyar műveltség fontos és jellegzetes örökhagyóit. Főleg a magyar irodalom, mondja, mint a legfőbb magyar műveltség-forrás, tanulmányoznivaló terület a csehszlovákok számára.

Eötvös József szelleme és alkotásai különösképpen izgatták Göllnerovát, hogy épp ennek a nagy magyar kiegyenlítőnek alakját, korát, környezetét hozta közel olvasóihoz; Eötvöst, aki a magyar történetírót is izgattja. Mégis érdekes és figyelemreméltó eset, hogy az első újabb és összefoglaló tanulmányt Eötvösről éppen ez a szlovák író írta meg. Holott már a háború előtt is a haladó magyar gondolat képviselői Eötvösben látják a magyar politikai és társadalomtudományi fejlődés egyik alapvető képviselőjét. Érthetetlen, hogy néhány tanulmányvázlaton és cikkken kívül tudományos módszerességgel és monográfiászerű terjedelemben senki sem nyult például a *Huszádik Század* köréből Eötvöshöz. De Eötvös, a demokratikus gondolat eme legtisztább megfogalmazója, aki a polgári nevelésnek egyik legrangosabb képviselője Középeurópában, ma is a homályban áll. Könyvek idézik, cikkek, tanulmányok, beszédek hivatkoznak rá, mint a csillagra. De maradandóbban az előtérbe nem állította senki sem. Csak Pozsonyban alakult meg 1937-ben az újból haladás felé lendülő magyar egyetemi hallgatók *Eötvös József Köre*, öntudatos, komolyan hangoztatott Eötvös-vállalással.

Eötvös szépirodalmi alkotásai, bölcséleti és politikai művei, azt mondhatnók: minden műve egyetlen szerves egésznek alkot. Egyetlen célú s egyetlen szerepű vérmérséklet és gondolati magatartás megnyilvánulása volt ő. Igaza van tehát Alzbeta Göllnerovának, amikor Eötvöst, mint írókat nem választja ketté, szépirodára és tudósra, hanem egyetlen hosszmetzetben mutatja be. Ez a módszer a könyv legszembeütőbb érdekessége is egyuttal. Mi ezt a módszert annyira természetesnek találjuk, hogy nem is érezzük különös és megindokolt találmánynak. Az újabb magyar szel-

lemtörténet is Eötvöst egyetlen megnyilvánulásnak veszi, hogy azonban, mint ilyen nagyobb munkában nem mutatta be, az csupán az említett szinten rejtélyes Eötvös kerülgetésnek köszönhető. Eötvös szelleme és magatartásának indokolása a fontos és változatlanul korszerű, a szellem, mely minden munkáját hévvel telíti meg s a változásra, a haladásra, a teljességre sarkalja az embert. A 19. század nagy magyar gyűjtőgatói közt Széchenyi mellett Eötvös volt kétségtelenül a leghiggadtabb építő.

Ezt az építő akaratú, világosságra törő szellemet akarja egységesen és teljesen bemutatni Alzbeta Göllnerová. Ferenczi Zoltán és Voinovich Géza életrajzi és irodalomtörténeti tanulmányait olvasta a szerző, de látnivaló, hogy forráskutató érdeklődése nem állott meg csupán e két munkánál, melyek az eddigi Eötvös-irodalom legigényesebb pillérei. Göllnerová minden felkutatható forrást elolvasott, de mégis, maga is bevallja, néhány újabb tanulmányhoz nem tudott eljutni, mert a csehszlovák tudományos könyvtárak felszerelése ilyen magyar tárgyú munka megírása szempontjából még nem kielégítő. A szerző elolvasta megállapíthatólag Eötvös valamennyi munkáját, sőt a budapesti Nemzeti Múzeum oda kölcsönözte neki Eötvös kiadatlan levelezését, naplóját is, a bécsi egyetemi könyvtár rendelkezésére bocsátotta Eötvös németül megjelent röpiratait. *Dániel Rapant* szlovák történetirónak a 18. századról szóló szlovák történeti művei után ez a második lényeges eset (kisebb szlovák műveknél többször is előfordul, hogy a szerző köszönetet mond a Nemzeti Múzeumnak), hogy a fordulat óta szlovák szellemtörténész igénybe veszi és igénybe veheti a hivatalos magyar tudományosság szervezeteit és támogató szíveségét. Amennyire örülünk ennek, mint a középeurópai szellemi együttműködés egyik jelenségének, annyira fájjaljuk, hogy hasonló magatartása a magyar hivatalos köröknek ritkán szokott lenni egy kisebbségi magyar vállalkozás iránt. Dobossy László, aki most tanár Kasán, néhány évvel ezelőtt meg akarta írni a hiányzó magyar Eötvös-monografiát. Eszünkbe jut e fiatalabb barátunk, aki akkor minden itt található munkát áttanulmányozott már, munkájának vázlatát közzé is tette s hogy anyagát teljesen kiegészítse és ellenőrizhesse, el akart menni Budapestre. Ebben a szándékában azonban megakadályozta amaz egyszerű tény, hogy nem adtak neki, az egykori Sarlósnak magyar vizumot. S azóta is nemcsak Dobossy László, de egész sora a fiatal csehszlovákiai magyar kutatóknak és íróknak nem tud elmenni Budapestre. Azért irtuk egyszer, hogy a magyar-csehszlovák kulturális kapcsolatok megteremtése mellett nyélbe kéne ütni a magyar-magyar szellemi kapcsolatokat is!

Göllnerová munkája gondos, alapos, de lényegében csak informatív jellegű munka. A tárgyilagos, pontos és komoly ismertetésből tudniillik hiányzik amaz „isteni szikra“, amelynek fényénél újabb alakban villanna elénk Eötvös József. Hiányzik az átértékelés, az ábrázolásnak látomást gyűjtő ereje, a lélektani nyomozás érdekfeszítő izgalmával s hiába keressük a szellemtörténeti imprecizitás virágos szigeteit. Tulságosan ragaszkodik a szerző a leírás biztonságához, ábrázolásának szempontjai az író munkáinak tartalmából valók. Rámutat ugyan Eötvös európai összefüggéseire, de ez a rámutatás inkább idézet csak, nem szerves belátás, nem az eötvösi lélek belehelyezése a korformáló magyar és európai áradatba. Lehet, hogy tudatosan tette ezt Göllnerová, nehogy ellenkező módszerrel a követelmények apriori szerepeltetésével elrajzolja Eötvöst. Tény azonban, hogy az ilyen minél mindig a kiegyenlítő középút módszere a leghelyesebb. Göllnerová felfogásához hiven előbb arcképet rajzol Eötvösről, az emberről, az írástudóról és politikusról, aztán ismerteti a művészeti

alkotásról való nézeteit, majd aprólékosan tárgyalja Eötvös műveinek kiemelkedő mozzanatait, európai egyezéseit, eszméinek korszerűségét és magyar szerepét. Kitér a nemzetiségi kérdés kapcsán Eötvös szlovák, sőt szláv vonatkozásaira, bár a tanulmánynak ez a része korántsem teljes. Eötvös hatásáról a cseh oldalon még fogunk ujat is hallani. A modern cseh vers-esztétika hatása révén kissé hosszadalmasan és Eötvös költői érdemein felül foglalkozik Eötvös harminchárom versének poétikai elemzésével. Amit azonban Eötvös stílusáról mond, mind jó megállapítás. Eötvös költői érdemein felül foglalkozik Eötvös harminchárom versének poétikai elemzésével. Amit azonban Eötvös stílusáról mond, mind jó megállapítás. Eötvös liberalizmusáról és romantizmusáról szól a könyv egy hosszabb fejezete. Végül összegezi a szerző szintetikus kutatásainak eredményét s méltatja Eötvös jelentőségét. Ez a méltatás teljesen pozitív. Göllnerová Eötvösben ama irástudó típusát látja, aki korának minden kérdését ismerte s a szellemi forrongás minden ízét átvitte a magyar lét-s az európai tájékozódású magyar mintaképe.

Eötvösnek szépirodalmi munkakörű magyar utódját a szerző Szabó Dezsőben látja. Ezzel s még egy-két részlet-megállapításával könnyen vitatkozni lehetne, de talán nem is fontos. A Szabó Dezső-Eötvös József párhuzam vagy azonosság hitele világos az olvasó előtt. Lényegében Göllnerová szorgalmas és serény gyakorlatú munkájában az Eötvösről írott magyar művek alapján készült csehszlovák bemutatót kell tisztelnünk. A tanulmány stílusa és szándéka egyformán ezt a célt követte: a tájékoztatás tisztaságát. A könyvet egy rövid francia összefoglalás és gazdag bibliográfia egészíti ki. (*Szalatnai Rezső*)

SZLOVENSZKÓI MAGYAR IRÓK ANTHOLÓGIÁJA. (IV. kötet.) A nyit-
rai *Híd* anthológia-sorozata, melynek negyedévenként megjelenő kö-
tetei hivatva volnának bemutatni az egységes szellemi arcvonalba tömő-
ritett szlovenszkói magyar írókat, most megjelent negyedik kötetével be-
fejezte programját.

Ne legyünk sablonosak és ne hangoztassuk, hogy „az anthológiák sohasem lehetnek tökéletesek“, mert sok oly anthológiával volt már dolgunk, melyek a tökéleteset — *megközelítették*. Sajnos jelen esetben ezt nem állíthatjuk. Nem tartjuk szükségesnek, hogy az első három kötetről most véleményt mondjunk; ezt annak idején elvégezték a kritikusok. Csupán annyit: a negyedik kötet határozottan ünneprontó, a harmadik kötet nagyszerű teljesítménye fölötti elismerésünkben. Még az elszármazott írókat felsorakoztató kötetnél is fölöslegesebb. Mert az előbbi, csupán fölösleges, de ez...? Legyünk inkább izlésesek...

Nem akarjuk kétségbevonni a két lelkes szerkesztő (*Dallos István és Mártonvölgyi László*) nehéz és önzetlen munkájának érdemeit. Csak tisztelet illeti őket a négy kötet létrehozásáért, hisz' nem kis dolog Szlovenszkón magyar könyvsorozatot kiadni... (Kezdeményezésük idején a *Tátra-könyvkiadó* még nem létezett!) De a kritika nem támaszkodhatik csupán a szimpátiára, vissza kell térnie magához a műhöz.

Az egyes írók verssel, novellával, regényrészlettel és esszével szerepelnek a kötetben. De hogyan? A kötet írónak nagy többsége nemcsak hogy nem nyújt átlagos irodalmi színvonalat, de nyugodt lelkiismerettel rájuk olvashatjuk a dilettantizmus vádját. „Jelen kötetünkben.. a szlovenszkói magyar írás további művészeit sorakoztattuk fel.“ — Olvassuk az előszóban. A hangsúly a *további-n* van: akik az első kötetből kimaradtak.